

حقوق کیفری عمومی

(دانش اجرای احکام کیفری)

مطابق با قانون آیین دادرسی کیفری جدید

جلد چهارم

دکتر حسین آقای جنت‌مکان

دانشیار دانشگاه شهید چمران اهواز

انتشارات جنگل

عنوان قراردادی : ایران، قوانین و احکام
 عنوان و نام پدیدآور : حقوق کیفری عمومی (دانش اجرای احکام کیفری) جلد چهارم/
 مؤلف: حسین آقایی جنت‌مکان
 مشخصات نشر : تهران: جنگل، جاودانه، ۱۳۹۴
 مشخصات ظاهری : ۲۶۴ ص.
 شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۳۴۸-۵ : ج. ۴
 وضعیت فهرست‌نویسی : فاپا
 یادداشت : ص.ع. به انگلیسی:
 Public Criminal Law/ Hussein Aghaei Janatmakan.
 یادداشت : ج. ۴ (چاپ اول: ۱۳۹۴) (فیپا).
 یادداشت : واژه‌نامه.
 یادداشت : کتاب‌نامه.
 موضوع : قانون کیفری - ایران
 موضوع : حقوق جزا - ایران
 شناسه افزوده : آقایی جنت‌مکان، حسین، ۱۳۴۳-
 رده‌بندی کنگره : ت ۱۳۹۰ / KMH۳۷۹۳/۸
 رده‌بندی دیویی : ۳۴۵/۵۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۲۴۶۱۵۷۴

عنوان کتاب: حقوق کیفری عمومی (دانش اجرای احکام کیفری) // جلد چهارم
 مؤلف: دکتر حسین آقایی جنت‌مکان
 ناشر: انتشارات جنگل، جاودانه
 ناظر فنی: امین لشکری
 نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۴
 قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه
 قیمت: ۱۳۰۰۰۰ ریال
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۳۴۸-۵

[http:// www.junglepub.org](http://www.junglepub.org)

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۸۶۱۱۵-۹-۶۶۴۸۲۸۳۰

[email:// Info@junglepub.org](mailto:Info@junglepub.org)

۰۳۱-۳۳۲۰۵۰۶۷-۳۳۲۰۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

فهرست مطالب

مقدمه

فصل نخست - اهمیت، جایگاه و سازمان اجرای احکام کیفری.....	۱
مبحث نخست - اهمیت و جایگاه اجرای احکام کیفری.....	۲
مبحث دوم - اصول حاکم بر مرحله اجرای احکام کیفری.....	۶
گفتار نخست - اصل قانون‌مندی در مرحله اجرای احکام کیفری.....	۶
گفتار دوم - انسانی‌سازی مرحله اجرای احکام کیفری.....	۸
گفتار سوم - اصل سرعت در اجرای ضمانت اجرای کیفری.....	۱۰
گفتار چهارم - اصل ممنوعیت اجرای علنی مجازات‌ها.....	۱۲
گفتار پنجم - اصل مداخله مقامات قضایی در اجرای مجازات‌ها.....	۱۵
مبحث سوم - تشکیلات، وظایف و اختیارات مقامات اجرای احکام کیفری.....	۱۷
گفتار نخست - ساختار معاونت اجرای احکام کیفری.....	۱۷
گفتار دوم - وظایف و اختیارات قاضی اجرای احکام کیفری.....	۱۸
الف - وظایف عام.....	۱۹
ب - وظایف خاص (سایر وظایف قاضی اجرای احکام).....	۱۹
ج - ضمانت اجرای دستورالعمل قاضی اجرای احکام.....	۲۳
گفتار سوم - مددکاری اجتماعی.....	۲۴
الف - مفاهیم مرتبط.....	۲۵
ب - تشکیلات مددکاری اجتماعی.....	۲۶
ج - اصول مددکاری اجتماعی.....	۲۷
د - اهداف مددکاری اجتماعی.....	۲۷

۲۸.....	هـ- وظایف مددکاران اجتماعی
۲۹.....	گفتار چهارم- واحد سجل کیفری
۳۱.....	الف- انواع سجل کیفری
۳۲.....	ب- انواع برگ‌های سجل قضایی
۳۳.....	ج- نحوه نگهداری برگ‌های پیشینه کیفری
۳۳.....	د- چه کسانی حق دسترسی به برگ شماره یک را دارند
۳۴.....	هـ- نحوه درخواست صدور گواهی عدم سوء پیشینه
۳۵.....	و- نحوه تصحیح برگ پیشینه قضایی
۳۵.....	ز- از بین بردن برگ‌های پیشینه قضایی
۳۶.....	ح- عدم تنظیم پیشینه کیفری برای کودکان
۳۶.....	ط- پیشینه کیفری اشخاص حقوقی
۳۶.....	ی- گواهی سوء پیشینه اعضای نیروهای مسلح
۳۷.....	ک- استفاده از ذخیره پیشینه کیفری به عنوان یک فرصت تحقیقاتی
۳۸.....	گفتار پنجم- عفو و بخشودگی
۳۸.....	الف- تشکیلات کمیسیون عفو و بخشودگی
۳۹.....	ب- نحوه تشکیل جلسات کمیسیون عفو و بخشودگی
۴۰.....	ج- چه کسانی حق درخواست عفو دارند
۴۰.....	د- شرایط درخواست عفو و بخشودگی
۴۱.....	هـ- دبیرخانه کمیسیون عفو و بخشودگی؛ تشکیلات و وظایف
۴۳.....	و- مناسبت‌های عفو، تخفیف و تبدیل مجازات
۴۳.....	ز- سیاست‌های عفو، تخفیف و تبدیل مجازات
۴۴.....	ح- شرایط عفو، تخفیف و تبدیل مجازات
۴۴.....	ط- مواردی که مشمول عفو و بخشودگی نمی‌شوند
۴۵.....	ی- درخواست مجدد عفو برای یک بار دیگر
۴۵.....	مبحث چهارم- احکام کیفری لازم‌الاجرا
۵۴.....	مبحث پنجم- موانع و موارد تعویق اجرای احکام کیفری
۵۴.....	گفتار نخست- موانع اجرای احکام کیفری
۵۵.....	گفتار دوم- موارد تعویق اجرای احکام کیفری
۵۶.....	مبحث ششم- حقوق محکوم‌علیه بیمار
۶۰.....	مبحث هفتم- حقوق بزه‌دیده/ محکوم‌له در مرحله اجرای احکام کیفری

مبحث هشتم - مسایل باقی مانده در اجرای احکام کیفری	۶۲
گفتار نخست - مسئولیت ناشی از کوتاهی در اجرای احکام کیفری	۶۲
گفتار دوم - هزینه های اجرای احکام کیفری	۶۳
فصل دوم - شیوه و ترتیب اجرای احکام کیفری	۶۵
مبحث نخست - اجرای مجازات های بدنی	۶۶
گفتار نخست - اجرای مجازات های سالب حیات	۶۶
الف - مجازات اعدام	۶۷
۱- مفهوم لغوی و اصطلاحی اعدام	۶۷
۲- شرایط اجرای مجازات اعدام	۶۸
۳- تأخیر در اجرای حکم به لحاظ درخواست عفو	۶۹
۴- موارد تعویق اجرای مجازات اعدام	۷۰
۵- تشریفات اجرای حکم اعدام	۷۲
۶- انجام تشریفات مذهبی در خصوص محکومان غیرمسلمان	۷۴
۷- شیوه های اجرای حکم اعدام	۷۴
۸- زمان اجرای حکم اعدام	۷۵
۹- وظایف مأموران قبل از اجرای حکم	۷۶
۱۰- نظارت بر اجرای حکم اعدام	۷۶
۱۱- پایان مراسم اعدام و تحویل جسد محکوم به خانواده وی	۷۷
ب- قصاص نفس	۷۸
۱- شرایط اختصاصی اجرای قصاص نفس	۷۸
۱-۱- لزوم درخواست اولیاء دم	۷۹
۱-۲- لزوم استیذان از رهبری در اجرای قصاص	۷۹
۲- اجرای قصاص نفس به شیوه های متعارف	۸۰
ج- سنگسار کردن (رجم)	۸۱
۱- مفهوم و پیشینه مجازات سنگسار کردن	۸۱
۲- تشریفات اجرای حکم سنگسار کردن	۸۲
د- مجازات صلب	۸۳
۱- مفهوم و ماهیت مجازات صلب	۸۳
۲- شیوه اجرای حکم صلب	۸۴

۸۵	گفتار دوم- اجرای مجازات‌های قطع و جرح عضو
۸۵	الف- مجازات قطع عضو به عنوان حد
۸۵	۱- مجازات قطع عضو به عنوان حد سرقت
۸۶	۲- مجازات قطع عضو به عنوان حد محاربه
۸۶	ب- مجازات قطع یا جرح عضو به عنوان قصاص
۸۷	۱- شرایط اختصاصی قصاص عضو
۸۸	۲- تشریفات اجرای قصاص عضو
۹۰	ج- موانع اجرای مجازات قطع و جرح عضو
۹۲	گفتار سوم- مجازات شلاق
۹۲	الف- پیشینه تاریخی و قانونی
۹۳	ب- شیوه اجرای مجازات شلاق
۹۴	ج- نحوه اجرای مجازات شلاق حدی
۹۵	د- نحوه اجرای حکم شلاق زنان
۹۵	هـ- موانع اجرای مجازات شلاق
۹۶	و- زمان و مکان اجرای شلاق
۹۷	تکمله- ارزیابی کیفرشناختی مجازات‌های بدنی
۹۸	مبحث دوم- اجرای مجازات‌های سالب و محدود کننده آزادی
۹۸	گفتار نخست- اجرای مجازات سالب آزادی
۹۸	الف- مفهوم زندان و انواع آن
۹۹	ب- بازداشتگاه
۱۰۰	ج- ساختار و تشکیلات سازمان زندان‌ها
۱۰۱	د- طبقه‌بندی زندانیان
۱۰۴	هـ- نحوه معرفی محکومان به زندان
۱۰۶	و- نحوه محاسبه ایام بازداشت قبلی
۱۰۶	۱- احتساب بازداشت قبل از صدور حکم، به جای حبس
۱۰۸	۲- طرز محاسبه میزان حبس
۱۰۸	۳- احتساب ایام بازداشت قبلی به جای سایر مجازات‌ها
۱۰۸	۳-۱- احتساب بازداشت قبل از صدور حکم، به جای شلاق
۱۰۹	۳-۲- احتساب بازداشت قبل از صدور حکم، به جای جزای نقدی
۱۰۹	۳-۳- احتساب بازداشت قبل از صدور حکم، به جای مجازات‌های جایگزین حبس

۱۱۰	۳-۴- ترتیب کسر ایام بازداشت قبلی در صورت تعدد مجازات‌ها
۱۱۱	ز- الزامات زندان‌های معلولان
۱۱۲	ح- مرخصی زندانیان
۱۱۴	۱- انواع مرخصی و مدت آن
۱۱۴	۱-۱- مرخصی به مناسبت ازدواج، بیماری یا فوت بستگان
۱۱۴	۱-۲- مرخصی به دلیل بیماری محکوم‌علیه زندانی
۱۱۵	۱-۳- مرخصی سالانه
۱۱۵	۱-۴- مرخصی به صلاح دید زندان در صورت برخورداری از رفتار مناسب
۱۱۵	۱-۵- مرخصی به دلیل وقوع حوادث طبیعی
۱۱۶	۱-۶- مرخصی به مناسبت‌های ملی
۱۱۶	۱-۷- مرخصی به محکومان مالی
۱۱۷	۱-۸- مرخصی تشویقی
۱۱۷	۱-۹- مرخصی اضطراری
۱۱۷	۱-۱۰- اعطای مرخصی به متهمان تحت قرار
۱۱۸	۲- مقامات اعطاء کننده مرخصی
۱۱۸	۲-۱- موارد اعطاء مرخصی از سوی مقامات قضایی
۱۱۸	۲-۲- موارد اعطاء مرخصی از سوی شورای طبقه‌بندی زندانیان
۱۲۰	۳- شرایط استفاده از مرخصی
۱۲۲	۴- میزان بهره‌مندی از مرخصی
۱۲۲	۵- شرایط و تشریفات قانونی اعطاء مرخصی
۱۲۲	۵-۱- سپردن تأمین
۱۲۳	۵-۲- اعطاء مرخصی با بهره‌گیری از مراقبت (پایش) الکترونیکی
۱۲۴	۶- مواردی که اعطای مرخصی جایز نمی‌باشد
۱۲۵	۷- تکالیف زندانی در مدت استفاده از مرخصی
۱۲۶	ط- حقوق و تکالیف زندانیان
۱۲۸	ی- جرایم و تخلفات زندانیان و ضمانت اجرای آن‌ها
۱۲۸	۱- عدم بازگشت زندانی و فرار وی
۱۲۹	۲- ارتکاب جرم در حین مرخصی
۱۲۹	۳- ضبط وثیقه یا وجه‌الکفاله
۱۲۹	۴- عدم احتساب مدت مرخصی جزء ایام محکومیت

ک-	اشتغال به کار زندانیان	۱۳۰
ل-	تخلفات و تنبیهات زندانیان	۱۳۲
م-	اذیت و آزار و تنبیه زندانیان	۱۳۲
ن-	آماده‌سازی زندانی برای خروج از زندان	۱۳۳
۱-	پایان مدت محکومیت و آزادی زندانی	۱۳۴
۲-	پیگیری و مراقبت از زندانی پس از خروج	۱۳۵
۱-۲-	فلسفه و جایگاه قانونی مراکز مراقبت پس از خروج زندانیان	۱۳۵
۲-۲-	وظایف و اختیارات مراکز مراقبت پس از خروج زندانیان	۱۳۷
۳-	انتقال محکومان زندانی	۱۳۸
	گفتار دوم- مجازات‌های محدودکننده آزادی	۱۴۰
الف-	تبعید	۱۴۰
ب-	نفی بلد	۱۴۴
ج-	طرد یا اخراج اتباع خارجی از کشور	۱۴۴
د-	اقامت یا منع اقامت اجباری در نقطه یا نقاط معین	۱۴۵
ه-	ممنوعیت خروج از کشور	۱۴۶
	مبحث سوم- اجرای محکومیت‌های مالی	۱۴۷
	گفتار نخست- جزای نقدی	۱۴۷
الف-	مفهوم‌شناسی جزای نقدی	۱۴۷
ب-	شیوه دریافت جزای نقدی	۱۴۹
ج-	احتساب بازداشت قبل از صدور حکم به جای جزای نقدی	۱۵۱
د-	اعطاء مهلت برای پرداخت جزای نقدی	۱۵۴
ه-	تقسیت جزای نقدی	۱۵۶
۱-	درخواست تقسیت جزای نقدی از سوی محکوم‌علیه	۱۵۸
۲-	درخواست تقسیت قبل از صدور حکم قطعی	۱۵۸
۳-	لغو حکم تقسیت جزای نقدی	۱۵۹
۴-	عدم پذیرش درخواست تقسیت جزای نقدی از تاجر	۱۶۰
۵-	درخواست اعسار از پرداخت جزای نقدی	۱۶۱
۶-	معافیت از پرداخت جزای نقدی	۱۶۳
۷-	تخفیف جزای نقدی در صورت تمکین به پرداخت	۱۶۴
۸-	پرداخت جزای نقدی از سوی اشخاص ثالث	۱۶۴

۱۶۵	۹- پرداخت جزای نقدی از سوی کودکان و نوجوانان
۱۶۵	۱۰- کمک‌های دولت در پرداخت دیه یا جزای نقدی
۱۶۶	و- استیفای جزای نقدی از اموال محکوم‌علیه
۱۶۸	ز- تبدیل جزای نقدی به مجازات‌های جایگزین زندان
۱۶۸	ح- زندان بدل از جزای نقدی
۱۷۱	گفتار دوم- دیه
۱۷۱	الف- نحوه پرداخت دیه و میزان آن
۱۷۲	ب- مسئولان پرداخت دیه
۱۷۶	ج- مهلت‌های پرداخت دیه
۱۷۷	د- پرداخت دیه از محل تأمین کیفری
۱۷۸	ه- پرداخت دیه از محل فروش اموال محکوم
۱۷۹	و- زندانی کردن بدل از عدم پرداخت دیه
۱۸۰	ز- درخواست اعسار از پرداخت دیه یا تقسیط آن
۱۸۱	ح- اجرای حکم به پرداخت دیه در تصادفات رانندگی
۱۸۲	۱- مفاهیم مرتبط
۱۸۳	۲- الزام شرکت‌های بیمه به پرداخت دیه کامل زنان
۱۸۴	۳- اجرای حکم از محل صندوق تأمین خسارت‌های بدنی
۱۸۶	۴- شرکت بیمه‌ها در دادرسی‌ها
۱۸۶	ط- پرداخت دیه از ماترک
۱۸۷	ی- دیه اقلیت‌های دینی
۱۸۸	گفتار سوم- ضبط و مصادره اموال
۱۸۸	الف- مفهوم لغوی ضبط و مصادره اموال
۱۸۹	ب- انواع مصادره اموال
۱۹۰	ج- معدوم کردن یا استرداد اموال
۱۹۳	د- تقدم جبران خسارت اشخاص بزه‌دیده
۱۹۴	ه- شکایت از قرار یا حکم دادگاه
۱۹۴	مبحث چهارم- اجرای احکام رفع تصرف عدوانی، مزاحمت و ممانعت از حق
۱۹۵	مبحث پنجم- اجرای مجازات‌های محرومیت از حقوق اجتماعی
۱۹۵	الف- مفهوم و ماهیت محرومیت از حقوق اجتماعی (حق‌ها و آزادی‌های مدنی)
۱۹۶	ب- انواع محرومیت‌ها

۱۹۷	مبحث ششم- اجرای مجازات‌های علیه شخصیت معنوی اشخاص
۱۹۷	۱- تشهير
۱۹۸	۲- انتشار حکم محکومیت کیفری در جرم‌های اقتصادی
۱۹۸	۳- نصب پارچه
۱۹۹	مبحث هفتم- نحوه اجرای مجازات‌های تکمیلی
۱۹۹	گفتار نخست- مفهوم و هدف مجازات‌های تکمیلی
۲۰۰	گفتار دوم- انواع مجازات‌های تکمیلی
۲۱۸	مبحث هشتم- اجرای مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندان
۲۲۱	مبحث نهم- اجرای احکام کیفری در خصوص اشخاص حقوقی
۲۲۲	مبحث دهم- اجرای احکام کیفری شوراهای حل اختلاف
۲۲۳	مبحث یازدهم- استرداد مجرمین و تبادل زندانیان
۲۲۳	الف- مفهوم استرداد مجرمین
۲۲۶	ب- اصول حاکم بر استرداد قضایی
۲۲۶	۱- اصل احترام به تعهدات بین‌المللی
۲۲۶	۲- اصل اختصاصی بودن
۲۲۶	ج- تشریفات استرداد قضایی مجرمین
۲۲۹	د- مواردی که استرداد مجرمین ممنوع است
۲۳۳	ه- هزینه‌های استرداد
۲۳۳	مبحث دوازدهم- اجرای احکام خارجی
۲۳۵	مبحث سیزدهم- اجرای احکام دادگاه‌های نظامی
۲۳۵	الف- ابلاغ رأی قطعی به یگان متبوع محکوم
۲۳۶	ب- زندان‌ها و بازداشتگاه‌های نظامی
۲۳۶	ج- نحوه محاسبه ایام بازداشت قبلی
۲۳۷	د- انتقال محکومان نظامی و غیرنظامی
۲۳۹	ادبیات تحقیق

نشان‌های اختصاری

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۵۸ و اصلاحات ۱۳۶۸	ق.ا.ج.ا.
قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ و ۱۳۷۵	ق.م.ا.
قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۳	ق.آ.د.ک.
قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲	ق.م.ج.ن.م.
قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴	ق.م.ع.
قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۵۲	ق.م.ع.
قانون کار جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۹	ق.ک.
قانون جرایم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸	ق.ج.ر.
قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹	ق.م.م.
قانون مبارزه با مواد مخدر مصوب ۱۳۶۷ و اصلاحات بعدی	ق.م.م.م.
قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۳۹	ق.ا.ت.
آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۸۴ به همراه اصلاحات بعدی	آیین‌نامه اجرایی ۱۳۸۴
قانون شوراهای حل اختلاف مصوب ۱۳۸۷	ق.ش.ح.ا.
قانون آیین دادرسی الکترونیکی مصوب ۱۳۹۳	ق.آ.د.ا.

مقدمه

مرحله اجرای احکام کیفری یکی از مراحل مهم در فرایند دادرسی کیفری است. هدف از اعمال مجازات یا اقدامات تأمینی و تربیتی در مرحله اجرای احکام تأمین می‌گردد. قانون کیفری و دادرسی نسبت به آن، بدون ضمانت اجراهای لازم امری بیهوده است. فایده ناشی از مراحل متعدد دادرسی کیفری در مرحله اجرای حکم تجلی می‌یابد. در حقیقت، اجرای حکم مرحله بهره‌برداری از دادرسی‌های کیفری است.^۱ اجرای احکام کیفری شامل دو بخش است: بخش قضایی و بخش اجرایی. این دو بخش مکمل یکدیگرند.

جرم‌شناسان و کیفرشناسان، مرحله اجرای احکام را به مرحله مصرف دارو در صورت بروز بیماری تشبیه کرده‌اند. چنانچه مریضی به پزشک مراجعه نماید، و پزشک، با تشخیص بیماری و تجویز دارو آن را به بیمار توصیه نماید، اما بیمار به توصیه آخر پزشک یعنی مصرف دارو توجه ننماید، تلاش‌های درمانی بیهوده خواهد بود. در نتیجه، روش‌های اجرای احکام باید منطقی و معقول باشد. شیوه‌های اجرای احکام غیرمنطقی و غیر انسانی، هدف قانونگذار را برآورده نخواهد ساخت.

اصول و روش‌های اجرای احکام کیفری، ابتداء موضوع مطالعه دانش اجرای احکام کیفری بوده است که به آن علم اجرای مجازات‌ها نیز گفته می‌شود و علم اداره زندان‌ها نیز بخشی از آن به شمار می‌رود. در حال حاضر از همه این علوم با عنوان «کیفرشناسی» یاد می‌شود که در کتاب حقوق کیفری عمومی جلد سوم در این خصوص به تفصیل سخن گفته شده است.

۱- آخوندی، دکتر محمود، اجرای احکام کیفری، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

کتاب حاضر با عنوان حقوق کیفری عمومی (دانش اجرای احکام کیفری) مکمل دوره سه جلدی حقوق کیفری عمومی است که پیش‌تر از سوی انتشارات جنگل (جاودانه) چاپ و منتشر گردیده است. شاید برای خوانندگان عزیز این پرسش مطرح شود که مسأله اجرای احکام مربوط به آیین دادرسی کیفری است؛ پس چرا در زمره حقوق کیفری عمومی دانسته شده است. این پرسش درست است اما کامل نیست؛ زیرا حقوق کیفری عمومی دارای شاخه‌های متعددی از جمله حقوق کیفری شکلی است که شامل آیین دادرسی کیفری نیز می‌شود^۱ و بخش اجرای احکام کیفری نیز جزیی از حقوق کیفری عمومی شکلی است. به عبارت دیگر، حقوق کیفری یک معنای عام و گسترده دارد که شامل حقوق کیفری، جرم‌شناسی، کیفرشناسی و آیین دادرسی کیفری می‌شود. رجوع به نمودار ترسیم رشته‌های تخصصی تشکیل دهنده علوم جنایی (مندرج در کتاب حقوق کیفری عمومی جلد نخست، جدول شماره ۵) گواه این امر است.

قانون آیین دادرسی کیفری ایران در سال ۱۳۹۲ و قانون آیین دادرسی نیروهای مسلح و دادرسی الکترونیکی در سال ۱۳۹۳ در قالب ۶۹۹ ماده به تصویب رسیدند و از ۱۳۹۴/۴/۱ لازم‌الاجرا گردیده‌اند.^۲ قوانین پیش گفته، تغییرات بنیادین در حقوق دادرسی کیفری - به ویژه بخش اجرای احکام - به عمل آورده‌اند. از این رو، نوشتن کتابی در زمینه اجرای احکام کیفری که شامل مقررات جدید در این زمینه باشد لازم و ضروری می‌نمود. بسیاری از مسایلی که در دوره سه جلدی حقوق کیفری عمومی، به ویژه، در جلد دوم و سوم مورد بحث و بررسی قرار گرفته است، ارتباط مستقیمی با مسایل اجرای احکام کیفری دارد. از این رو، تصمیم گرفته شد کتاب حاضر به تجزیه و تحلیل مقررات اجرای احکام کیفری در پیوستار گفت‌وگوهای پیشین اختصاص داده شود. هنگام نوشتن کتاب حاضر متوجه شدم که فقر منابع در زمینه اجرای احکام کیفری به ویژه در زمینه تبیین فلسفه اجرای احکام کیفری و شیوه اجرای احکام کیفری بسیار زیاد است و تعداد کتاب‌ها در این زمینه، اندک و حتی از انگشتان یک دست هم فراتر نمی‌رود و برخی نیز، آن قدر سطحی است که خواندن آن‌ها آزرده‌گی خاطر به همراه خواهد داشت.

۱- ر.ک: دیباچه از نجفی ابرند آبادی، علی حسین در کتاب مفاهیم بنیادین حقوق کیفری. نوشته جرج فلچر،

ترجمه سید مهدی سیدزاده ثانی. نشر مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۸۴، ص ۱۶

۲- ناگفته نماند، قانون اصلاح قانون آیین دادرسی کیفری در تاریخ ۱۳۹۴/۳/۲۳ تصویب و از تاریخ ۱۳۹۴/۴/۱ همزمان با قانون لازم‌الاجرا گردیده است.

تدوین‌کنندگان قانون آیین دادرسی کیفری جدید با درک اهمیت مقررات مربوط به اجرای احکام کیفری، تلاش کرده‌اند مجموعه جامعی از مقررات مورد نیاز در زمینه اجرای احکام کیفری فراهم نمایند، اما متأسفانه نتوانسته‌اند به این مهم دست یابند و بسیاری از مقررات مربوط به اجرای احکام کیفری در قوانین پراکنده را جمع‌آوری نکرده‌اند. با وجود این، تدوین‌کنندگان قانون جدید گام‌های مهم و بلندی در راستای بازکردن افق دید قاضیان کیفری برداشته که قابل سپاسگزاری است.

بخشی از مقررات مربوط به اجرای احکام کیفری، در قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲^۱ و برخی در قانون آیین دادرسی کیفری جدید^۲ به‌طور مفصل پیش‌بینی شده‌اند. برای نمونه، قانون آیین دادرسی کیفری جدید ذیل بخش پنجم، ۷۵ ماده به «اجرای احکام کیفری و اقدامات تأمینی و تربیتی» اختصاص داده است. قانونگذار، در قانون آ.د.ک جدید با درک اهمیت مقررات مربوط به اجرای احکام، توجه شایسته‌ای به آن‌ها کرده است به‌طوری که مجموعه مواد مربوط به اجرای احکام کیفری گویای این امر است. قانونگذار با اقتباس از قانون آ.د.ک فرانسه نهادها و تشکیلات نویی را پدید آورده است که در قوانین سابق وجود نداشته است و حقوقدانان و نویسندگان دادرسی کیفری به پیش‌بینی آن‌ها توصیه کرده‌اند. از جمله این تشکیلات عبارتند از: معاونت اجرای احکام کیفری که زیرنظر دادستان عمومی و انقلاب فعالیت خواهد کرد و وظیفه اجرای احکام کیفری را به عهده دارد. نهادی به نام «قاضی اجرای احکام کیفری» در راستای وظیفه پیش‌بینی شده در قانون، معاونت اجرای احکام کیفری را یاری خواهد داد. پیش‌بینی اختیارات گسترده برای قاضی اجرای احکام در مرحله اجرای احکام کیفری در مقایسه با اختیارات قاضیان اجرای احکام کیفری سابق و دادیاران ناظر زندان، بی‌پیشینه است، هر چند هنوز هم نهاد «قاضی اجرای احکام کیفری» در مقایسه با همتای فرانسوی خود از اختیارات کمتری برخوردار است. ایجاد نهاد مددکاری اجتماعی موضوع مواد (۴۸۶-۴۸۷)، واحد سجل کیفری (ماده ۴۸۸) و کمیسیون عفو و

۱- روزنامه رسمی شماره ۵۷۶ مورخ ۱۳۹۲/۳/۶

۲- ابتدا به موجب ماده ۵۶۹ قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ مقرر شده بود این قانون شش ماه پس از انتشار در روزنامه رسمی لازم‌الاجراء شود، لیکن به موجب ماده ۶۹۹ قانون آیین دادرسی نیروهای مسلح و قانون آیین دادرسی الکترونیکی، اجرای آن به تاریخ ۱۳۹۴/۴/۱ موکول گردید و از همان تاریخ نیز رسماً اجرای آن آغاز شده است. برای متن کامل قانون رک: روزنامه رسمی شماره ۲۰۱۳۵ مورخ ۱۳۹۳/۲/۳ و

روزنامه رسمی شماره ۲۰۲۹۷ مورخ ۱۳۹۳/۸/۲۰

بخشودگی موضوع ماده (۴۸۸) و امکان بهره‌گیری از سامانه‌های الکترونیکی و شبکه‌های اینترنتی در این زمینه، پیشرفت‌های قابل ملاحظه‌ای محسوب می‌شود. شفافیت و صراحت در پیش‌بینی مراحل مختلف اجرای احکام کیفری از جمله زندان، اجرای محکومیت‌های مالی، اجرای مجازات تبعید، اجرای قرارهای تعلیق اجرای مجازات، قرار تعویق صدور حکم، آزادی مشروط، نظام نیمه آزادی و آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی و همچنین امکان تقسیط جزای نقدی، نوآوری‌های قانون جدید محسوب می‌شود. بینش حبس‌زدایانه، عدم پیش‌بینی عنوان «مجازات‌های بدنی»، برقراری اصل ممنوعیت اجرای علنی مجازات‌های بدنی، احترام به ارزش‌های جامعه در بافت اجرای احکام کیفری، ایجاد تکالیف متعدد برای ضابطان و قاضیان دادگستری، ایجاد محدودیت‌های متعدد برای ضابطان در مراحل مختلف دادرسی از فراگردهای قانون نوین می‌باشد. همچنین، پیش‌بینی مقررات مربوط به اجرای احکام اشخاص حقوقی، اجرای احکام دادگاه‌های نظامی و سامانه دادرسی‌های الکترونیکی از رویکردهای مثبت قانون جدید است. البته، ناگفته نماند، پویایی قانون جدید به تفسیر غایت‌گرایانه و هدفمند قاضیان نیز وابسته است. رویکرد ارفاق‌آمیز و منعطف قانونگذار در روند اجرای احکام کیفری و بینش کیفرزدایی، به ویژه، زندان‌زدایی، بایستی با تفسیر انسان‌مدارانه قانون به منصفانه ظهور برسد.

عیب مهم این قانون، همانند سایر قوانین کیفری در تمامی سال‌های پس از انقلاب اسلامی، موقت و آزمایشی بودن آن است. همچنین یکی از موانع پیش روی قانون جدید، فراهم نبودن بسترهای ایجاد تشکیلات و سازمان‌های نوپدید است. برای نمونه، نحوه استفاده و به کارگیری سامانه نظارت الکترونیکی (حبس الکترونیکی) در قانون آیین دادرسی کیفری به دقت و به تفصیل مشخص نشده است. استفاده گسترده از مجازات‌های بدنی و عدم مطالعه و ارزیابی کیفرشناسانه آن‌ها و اجرای غیر فایده‌گرایانه آن‌ها، از ضعف‌های عمده سامانه کیفری ایران است. همچنین، تکرار آزار دهنده حکم پاره‌ای موضوعات و تداخل و همپوشانی احکام، یکی از مسایل اجرای احکام کیفری است که می‌تواند به تفسیرهای گوناگون و در پاره‌ای موارد به تناقض منجر گردد. بخش مهمی از مقررات حاکم بر نحوه اجرای احکام کیفری در آیین‌نامه‌ها پیش‌بینی شده است که در پاره‌ای موارد با متن قوانین مصوب مغایر می‌باشند که در این صورت قانون بر آیین‌نامه، مقدم است. ناهماهنگی و پراکندگی در تهیه و تدوین قوانین کیفری پیرامون اجرای احکام

کیفری به حدی است که دسته‌بندی موضوعات و رعایت ترتیب و توالی آن‌ها تا حدود زیادی دشوار است. همچنین نابسامانی و طولانی شدن روند اجرای احکام کیفری مقامات قضایی را مجبور می‌کند که به دفعات بخشنامه صادر کنند و بر تکالیف قانونی مقامات قضایی و مدیران دستگاه قضایی تصریح و تأکید نمایند.

مسأله دیگری که تدوین‌کنندگان قانون آیین دادرسی کیفری بدان نپرداخته‌اند، مسأله اجرای احکام کیفری خارجی می‌باشد که بهتر بود نویسندگان قانون جدید به وضع مقرراتی در این خصوص می‌پرداختند.

در پایان یادآور می‌شود که قانون آیین دادرسی کیفری ایران تا حدود زیادی تحت تأثیر قوانین و مقررات دادرسی کیفری فرانسه، به ویژه، قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۲۰۰۸ با اصلاحات سال ۲۰۱۲ می‌باشد. از این رو، هنگام تفسیر مقررات دادرسی کیفری نمی‌توان نسبت به خاستگاه خیزش قوانین کیفری ایران بی‌توجه بود. برای مثال، در فرانسه قاضی اجرای مجازات‌ها و دادگاه اجرای مجازات‌ها پیش‌بینی شده است که تصمیمات آن‌ها نزد دادگاه تجدیدنظر اجرای احکام قابل اعتراض می‌باشد (مواد ۱-۷۱۲).

در پایان خاطرنشان می‌سازد نوشته حاضر از کاستی‌های معمول هر نوشته‌ای بی‌بهره نخواهد بود از این رو، از تمامی خوانندگان، پژوهشگران و آموزگاران دانشگاه‌ها درخواست می‌گردد هرگونه پیشنهاد یا انتقادی را به آدرس الکترونیکی زیر housein_aghaci@yahoo.com ارسال نمایند.

حسین آقایی جنت‌مکان

دانشیار دانشگاه شهید چمران اهواز

۱۳۹۴ - خورشیدی